

Sosyal Bilim Araştırmalarında Sözlü Tarih Yöntemi ¹

Mehmet Tahir DURSUN ² - Çağdaş AYDIN ³

Başvuru Tarihi: 15.11.2022

Kabul Tarihi: 20.12.2022

Makale Türü: Derleme

Öz

Sosyal bilim alanında yapılan araştırmalar, bilimsel yöntem açısından veri toplama sürecinde birtakım kurallar ve tekniklerin uygulanmasını gerektirmektedir. Kantitatif araştırmalarda anket, istatistiki veriler kullanılırken kalitatif araştırmalarda gözlem, görüşme, odak grup vb. farklı veri toplama teknikleri kullanılmaktadır. Bu çalışma, sosyal bilimin konusu olan insan odaklı araştırmalarda tarihe ve geçmişe ışık tutarak gelecek nesillere bilgi aktarmak amacıyla kullanılan sözlü tarih yöntemine odaklanmaktadır. Çalışmada, sözlü tarih yönteminin kavramsal çerçevesi ve aynı yöntemle yazılmış araştırmalar irdelenmiştir. Alanyazındaki çalışmalar incelenerek, sözlü tarih yönteminin araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığı, hangi aşamalarla yürütüldüğü ve teknik açıdan özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Ek olarak, sözlü tarih yönteminin gereksinimleri ve aşamaları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu çalışmanın, gelecekte sözlü tarih yönteminin kullanılması planlanan kalitatif araştırmalara yol gösterici bir kılavuz sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Tarih, Sosyal Bilimler, Yöntem

Atıf: Dursun, M. T. ve Aydın, Ç. (2022). Sosyal bilim araştırmalarında sözlü tarih yöntemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 1-18.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Pamukkale Üniversitesi Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, mtdursun@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3907-2469

³ Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, cagdasaydin@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3194-4218

Oral History Method in Social Science Research

Mehmet Tahir DURSUN⁴ - Çağdaş AYDIN⁵

Submitted by: 15.11.2022

Accepted by: 20.12.2022

Article Type: Review

Abstract

In terms of the scientific method, research in the field of social science requires the use of a few guidelines and strategies during the data-gathering process. While surveys and statistical data are utilized in quantitative research, qualitative research uses a variety of data-gathering methods, including observation, interviews, and focus groups. This study focuses on the oral history technique, which is utilized in social science to transmit knowledge to future generations by illuminating history and the past via human-oriented research. The theoretical foundations of the oral history method and the research that used it were investigated. By examining the studies in the literature, how the oral history method was handled by the researchers, the stages in which it was carried out and its technical features were revealed. In addition, the requirements and stages of the oral history method are explained in detail. This study aims to serve as a reference for qualitative research that intends to apply the oral history method in the future.

Keywords: *Oral History, Social Sciences, Methodology*

⁴ Pamukkale Üniversitesi Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, mtdursun@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3907-2469

⁵ Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, cagdasaydin@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3194-4218

Giriş

Yazılı veya basılı eserler bilgi dünyasında büyük öneme sahiptir. Her bir yazılı kaynak büyük bir bilgi hazinesinin küçük parçalarını oluşturmaktadır. Ancak, bu bilgi bütünü arasında unutulmuş, göze çarpmayan ve bir o kadar da önemli unsur vardır ki, bir olayı yaşayan, olayın tarihine tanıklık eden her bir kişi de bu bilgi hazinesinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Tarih çalışmalarında özellikle yazılı dokümanlar önem taşımaktadır. Her ne kadar tarihsel yazım süreci yazılı kaynaklardan elde edilen belgeler aracılığıyla gelişme gösterse de yaşanan olaylara ve değişimlere tanıklık eden bireylerin deneyimleri hem bilginin doğruluğunu ortaya koymakta hem de bilinmeyenleri farklı yönleriyle ortaya çıkarmaktadır. Bu görüş ve deneyimlerin derlenmesinde ve toplanmasında özellikle sözlü tarih yöntemi en önemli araştırma yöntemlerinden biridir. Sözlü tarih araştırmaları, geçmişte yaşanan olaylara, kişilere, kurumlara ve belgelere yönelik tanıklık eden canlı bireylerden görüşmelerle veri toplama tekniğini içeren bir araştırma yöntemi olarak ifade edilebilir. Başka bir deyişle toplumların tarihsel süreçte yaşadıkları deneyimleri içeren hafızalarını kayıt altına alan bir bilimsel araştırma yöntemidir.

Sözlü tarih araştırmaları, ilk olarak 1940'lı yıllarda uygulanmaya ve kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, 1980'li yıllardan sonra özellikle tarihsel yazım (histografi) çalışmalarında çok sayıda araştırmada kullanılmıştır ve kullanılmaya devam etmektedir. Sözlü tarih araştırmaları Bilim ve Sanat Vakfı'nın girişimlerinden sonra özellikle ulusal alanyazında görüşme metinleri ve sözlü tarih incelemeleri şeklinde katkı sağlamaktadır. Sözlü tarih araştırmalarının sosyal bilimler alanında kullanılması farklı disiplinlerin ve bilim dallarının bu yöntemle olan ilgisini arttırmaktadır. Bu bağlamda, sözlü tarih yöntemi, sosyal bilimler alanında tarih incelemelerini içeren farklı bir araştırma sahasını ortaya çıkarmaktadır. Turizm, pazarlama, kurumsal yapı ve ekonomi alanlarda özellikle tarihsel süreci ortaya çıkarmak amacıyla sözlü tarih yöntemi geçmişten bir pencere açarak detaylı bilgi edinme fırsatı sunmaktadır.

Sözlü tarih araştırmalarının temel dayanağı ilgili konuya veya olaya tanıklık eden kişilerin hatıraları ve anlatıdır. Ancak bu anlatıların kayıt altına alınması sürecinde izlenen yöntem ve teknikler verilerin doğru toplanması konusunda önemlidir. Dolayısıyla, sözlü tarih yöntemi nitel araştırmalarda kullanılan farklı bir veri toplama ve inceleme süreciyle gerçekleşmektedir. Bu sürecin de her araştırma yöntemi gibi birtakım gereksinimleri ve standartları bulunmaktadır. Alanyazında, sözlü tarih yöntemiyle incelenen pek çok çalışma olsa da yöntemin varsayım ve gerekliliklerini içeren, aşamaları ve sürece ilişkin bilgileri veren çalışmalar sınırlı sayıda. Bu nedenle, bu çalışmanın özellikle sosyal bilim alanlarında sözlü tarih yöntemiyle yapılacak çalışmalara ışık tutacağı beklenmektedir.

Sosyal bilimlerde sözlü tarih araştırmalarının bu çalışmada verilen bilgileri irdeleyerek araştırma süreçlerinde uygulaması ve bir kılavuz olarak tanınması bu çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, sözlü tarih araştırma aşamalarını oluşturan görüşmeler, analizler ve dikkat edilmesi gereken kavramlara yönelik bilgilerin sunulması amaçlanmıştır. Bu amaçla, sözlü tarih yönteminin nasıl uygulanması gerektiği ve sosyal bilimlerde veri toplama, analiz ve raporlama aşamalarında yapılması gerekenler derlenmiştir.

Sözlü Tarih Kavramı

Rönesans dönemine kadar tarih biliminin önemli bir kısmı sözlü tarihe dayanmaktadır. Rönesans dönemi itibarıyla sözlü ve yazılı veriler birlikte ele alınmaya başlanmıştır (Demircioğlu, 2010, s. 102). İlerleyen yıllarda yeni veriler elde etmede sözlü tarih yöntemine sıklıkla başvurulmuştur. Çünkü sözlü tarih insanların etrafında şekillenen ve tarihin içine hayatı ve yaşanmışlıkları katarak tarihin kapsamını genişletmektedir (Akçalı ve Aslan, 2012, s. 670). Sözlü tarih, *“tarihin toplumsal anlamını kökten değiştirmek için bir araçtır”* şeklinde

tanımlanabilir (Thompson, 1999, s. 18). Bir başka tanım ise sözlü tarihi, insan hafızasından tarihi malzeme toplama işi olarak açıklamaktadır (Ritchie, 2015). Kapsayıcı bir tanım yapmak gerekirse sözlü tarih, bilinmeyen biliniyor yapmak veya görülmeyenin, duyulmayanın sesi olmaktır. Başka bir deyişle, sözlü tarih, ortada herhangi bir bilgi veya veri yokken bilinmeyen tarihi aydınlatma ve kanıtlama çabasıdır (Thompson, 1978).

Sözlü tarihe ait ilk örnekler, antik dönem mitleri ve destanlarına kadar uzanmaktadır. Sözlü anlatılar modern öncesi toplumlarda daha güçlüdür. Bu toplumlarda sözlü gelenekler ve hukuki hafızalar toplumun devamını sağlamasında son derece önemlidir (Misztal, 2003). Ancak yazılı tarihe geçildiğinde söz konusu toplumların hafızası tamamen yazıya aktarılamamıştır. Klasik tarih belgelerinde devlet adamlarına, yöneticilere ve ekonomik-siyasi olaylara ve milli duygulara hitap eden kahramanlık hikâyelerine yer verilmiştir (Çaykent, 2015, s. 164). 19. yy'da "tarih" kavramının "tarih disiplinine" dönüşmesiyle sözlü tarih önemini yitirmeye başlamıştır. Fransız Devriminin tarihini 1853 yılında kaleme alan Michelet (1967, s. 6), yazılı kaynakların yanına sözlü kaynakların da alınması gerektiğini henüz o yıllarda ifade etse de bu görüşü 20. yüzyıla kadar çok rağbet görmemiştir. Sözlü tarihin yeniden canlandığı dönem Amerikan Sözlü Tarih Kurumu'nun "Sözlü tarih, 1948'de Columbia Üniversitesi'nden tarihçi Allan Nevins, Amerikan yaşamında önemli bir yere sahip olan kişilerin anılarını kaydetmeye başladığında, tarihsel belgelemede kullanılan modern bir teknik olarak ortaya çıktı" ifadeleriyle başlamıştır. Buna göre, Nevins'in yaptığı çalışma sözlü tarihin yeniden şekillenmesinde bir kilometre taşı olarak kabul edilmektedir (Thompson, 1999, s. 52).

20. yy'a gelindiğinde sözlü tarih araştırmalarının öbeği, önemli toplum şahsiyetlerinden sıyrılarak günlük yaşamın sıradan insanları olan işçi, kadın, köle gibi toplumun geneline yayılmıştır. Diğer taraftan yazılı olarak kayıtlara geçmemiş ancak toplumun hafızasında önemli yer tutan olayların tarihin bir parçası haline gelmesini sağlamıştır (Çaykent, 2015, s. 164). Özellikle 1. ve 2. Dünya Savaşı sırasında devletlerin resmi kayıtlarına girmeyen/giremeyen kaynaklar, sıradan insanların sözlü anlatılarında yer bulmuş ve delil olarak kabul görmüştür (Müller, 2002; Misztal 2003).

1950'li yıllardan itibaren sözlü tarih araştırmalarının ilk örnekleri ortaya çıkmış olmasına rağmen tarih disiplini içinde değerlendirilebilecek sözlü tarih araştırmaları 1980'li yıllardan itibaren var olmaya başlamıştır. David Dunaway ve Willa K. Baum (1996) sözlü tarih araştırmalarını üç döneme ayırmaktadır. Bu araştırmacıların birinci dönem olarak nitelediği araştırmalar, arşivlerde nostaljik belge olarak tutulan biyografiler ve otobiyografilerdir. İkinci dönem olarak niteledikleri 1960-1980 arası dönemde ise sözlü tarih projeleri artmış ve metodolojik açıdan gelişmiş araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde sözlü veriler, arşivlerde tutulan tozlanmış veri niteliğinden kurtulup feminizm, etnik araştırmalar, yerel tarih ve din çalışmalarında kullanılmıştır. Üçüncü dönem olarak nitelenen 1980'den günümüze kadar olan dönem ise sözlü tarihçiliğin bağımsız bir çalışma alanına sahip bir tarih disiplini olduğu kabul edilmiştir (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006). Üçüncü dönem sözlü tarih araştırmaları 1950 döneminin tutuculuğu ve 1960 döneminin sosyal radikal etkilerinden kurtulmuş ve tarihin unutulmuş öznesi olan "bireye" dönmüştür (Dunaway ve Baum, 1996, s. 2). Dolayısıyla sözlü tarih araştırmaları "küçük insanları" akademik tarih çalışmalarının dahil eden yaklaşımlardan etkilenmiştir. Ek olarak, sözlü tarih araştırmalarının yaygınlaşmasında teknolojik gelişmelerin de önemli katkıları olmuştur. Verilerin elde edilmesi, korunması ve saklanması her geçen gün ilerleyen teknoloji, sözlü tarih araştırmacılarına önemli kolaylıklar sağlamıştır. Sözlü tarihçiliğin bir çalışma alanı olarak gelişmesinde en önemli rolü Paul Thompson ve Alessandro Porteli'ni oynamıştır. Thompson ve Porteli kaleme aldıkları kitaplar ve makalelerle sözlü tarih araştırma alanının popüler çalışma alanlarından bir tanesi olmasına önemli katkılar sağlamıştır (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006, s. 7).

Sosyal Bilimlerde Sözlü Tarih Araştırmaları

Sözlü tarih araştırmalarının temel dayanağı, geçmişteki olayları, kurumları veya kişileri tarihi süreç içerisinde şekillendirmeyi ifade etmektedir. Sözlü tarih araştırmalarında yürütülen histografi (tarih yazım) bir yeniden inşa sürecidir ve geçmişin parçalarını bugünün bakış açısıyla bir araya getirmeyi hedefler (Thompson, 2002). Tarihsel yazım çalışmalarında bir yöntem olarak kullanılan sözlü tarih araştırmaları belirli birtakım süreçlerle ilerlemektedir. Alanyazında yönteme ilişkin süreç ve sistematik yaklaşımlar çoğu tarihsel araştırmada aşamalar halinde sunulmaktadır. Bu aşamalar başlangıçta, bir konu ve konuya uygun bir teorik çerçeve seçmeyi; kaynaklar bulma ve erişim, verilerin analiz edilmesi, sentezlenmesi, yorumlanması ve raporlanması şeklinde devam etmektedir (Miller-Rosser, Robinson-Malt, Chapman ve Francis, 2009, s. 478). Sözlü tarih araştırmalarında teknik olarak, kaynaklardan elde edilen farklı bilgi ve terimleri gruplandırmak amacıyla özne, bilgi veren, görüşülen kişi ve muhatap olanların aralarındaki ilişkilere atıfta bulunmayla gerçekleştirilmektedir. Bir başka deyişle, kişilerin, kurumların olayların ve olguların öyküsünü, anımsama ve inceleme için görüşülen kişilerin fikrine ve deneyimlerine odaklanılmaktadır (Bornat, 2006, s. 260).

Sözlü tarih araştırmalarında, derleme, yorumlama ve yazılmaya yönelik bazı zorluklar bulunmaktadır. İlgili konuya ilişkin potansiyel katılımcıları belirlemek kolay bir durumken gerçek kişileri bulmak onları geçmişlerine dair deneyimleri için konuşturmak bu zorluklardan biridir. Tan'a (1999) göre, sözlü tarih araştırmalarının amacı tarihin kıyasında kalan tüm insanların tarihini ortaya koymaktır. Ancak, bu durum kaynak kişilere tam anlamıyla ulaşabilmekle mümkündür. Kaynak kişilerin tamamına ya da doğru kişilere ulaşamamak sözlü tarih araştırmalarının bir bakıma tehdidi sayılabilir. Nitekim, katılımcıların veya potansiyel kaynak kişilerin konuşamaz derecede hasta, yaşlı veya vefat etmiş olması da başka bir zorluk olduğu söylenebilir.

Sözlü tarih araştırmaları, bilimsel süreç açısından değerlendirildiğinde, tasarım (planlama), görüşme (süreç) ve arşivleme (raporlama) şeklinde üç temel aşamadan oluşmaktadır (Boschma ve diğerleri, 2008, s. 81). Veri toplama sürecinde katılımcı ve araştırmacı arasında güven ve samimiyet önem arz etmektedir. Bu yüzden, görüşme esnasında zor veya kolay, rahatsız edici ve iğneleyici soruların da sorulma ihtimalinden dolayı araştırmacı ve katılımcı arasındaki görüşme stratejisi iyi yönetilmesi gerekmektedir (Giles-Vernick, 2006, s. 93). Dolayısıyla, sözlü tarih araştırmaları yürütülürken standart bir süreçten ziyade konuya ve araştırmacıya istinaden farklı yöntem ve tekniklerle veri toplama ve analiz yapılması zorunlu hale gelmektedir. Lewenson ve Herrmann (2008), sözlü tarih araştırma sürecine dair en optimum ve standart aşamalarını; ilgi alanı belirleme, soru sorma, başlık oluşturma, alanyazın tarama, veri toplama, analiz etme, yorumlama ve raporlama olarak sıralamaktadır.

Sözlü tarih araştırma yönteminde görüşme tekniği kullanılmaktadır. Bu yöntem nitel araştırma yöntemlerinde görüşmede kullanılan standart bir soru listesinden ziyade, kaynak kişilerin biyografik süreçlere ilişkin anlatılarına odaklanmaktadır. Görüşme yönteminden farklı olarak anlatıcıların olaya veya konuya yaklaşımı temel ölçüt olarak değerlendirilmektedir (Gałęziowski, 2019). Sözlü tarih yönteminde veri toplamak için özellikle olaya tanıklık eden kaynak kişilerden yararlanılması doğru verilerin birincil kaynaktan elde edilmesine katkı sağlamaktadır. Sözlü tarih görüşmelerinin bir olay hakkındaki görüşlerinden ziyade görüşme tekniğinden farklı olarak belgesel ve biyografik bir süreçle tarihi arşivleri konuşturmaya ilişkin bir görüşme süreci izlenmektedir (Tokmak, 2016).

Kirby (2019), yaptığı çalışmada sözlü tarih araştırmalarda kavramsal yanlışların varlığını ve yöntemin problemlerini katılımcı, araştırmacı ve toplanan verilerin nesnel olmaması bağlamında açıklamıştır. Bilim ve Sanat Vakfı (2006), sözlü tarih araştırmalarında yöntemsel ve tekniksel süreçlere ilişkin bir kılavuz ortaya

çıkarmıştır. Kılavuza göre, süreç görüşme öncesi, esnası ve sonrası şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır. Konu ve kişi tespiti, tarih-mekân-kişi bağlamı, sorular, güven, kayıt cihazı, not alma, teyit, sınıflama, deşifre, analiz ve raporlama bu aşamaların bazıları olarak açıklanmıştır. Akçalı ve Aslan (2012, s. 682), sözlü tarih araştırmalarında süreç yönetimine ilişkin dikkat edilmesi gereken konulara dikkat çekmektedir. Kişi ve konu belirleme, alanyazın inceleme, katılımcılar hakkında detaylı bilgi, kayıt süreci, görüşme süresi, kurgu, ham veri analizi ve yorumlama şeklinde süreçte dikkat edilmesi gerek hususlar belirtilmektedir.

Sözlü tarih araştırmalarında, konuşmacı ve görüşmeci arasındaki etkileşim konunun doğru aktarılmasına, anlaşılmasına ve kültürel bakışına göre farklılık oluşturmaktadır. Çünkü, uygulanan yöntem ve teknikler ve konuşanın söylemleri araştırmacının bakış açısını değiştirebilir (Ersoy, 2004, s. 107-108). Bu nedenle, sözlü tarih araştırmacılarının veri toplama sürecinde standart soruların yer aldığı ve yapılandırılmış bir görüşmenin dışında olağan gerçekleşen ve konunun dokusuna uygun olarak derinlemesine görüşme yapmaları daha nitelikli bilgilerin erişilmesine imkân sağlayabilir. Tokmak (2016), çalışmasında sözlü tarih araştırmalarını ve derinlemesine görüşme tekniklerini karşılaştırarak doğru görüşme stratejileri için derinlemesine görüşmenin belirgin ve öne çıkan niteliklerini vurgulamıştır.

Bilimsel araştırma yöntemlerine göre araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik verilerin doğruluğu için önemlidir. Dere ve Dinç (2020, s. 280), yaptıkları çalışmada sözlü tarih araştırmalarında toplanan verilerin geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak için veri toplama öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken bazı önlemlere değinmiştir. Sözlü tarih araştırmalarında tarihi ve yazılı belgelerin yeterli derecede incelenmesi, yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanma, uygun ve nitelikli örneklemin (konuşmacıların) belirlenmesi ve soru sorma, görüşme veya yapılan röportaj sürecinin iyi yönetilmesi gibi önlemler araştırma geçerliği ve güvenilirliğini arttırmaktadır.

Türkiye’de yapılan sözlü tarih araştırmaları incelendiğinde, Osmanlı döneminde yazılan “*Naima Tarihi*” başlıklı çalışmanın verileri görüşmeler ile elde edilmiştir. Benzer şekilde “*Yeni Osmanlı Tarihi*” adlı çalışmada geçmişe dönük gelişmeler, kitabın yazarı olan Ziyad EbuZZiya ve yakın arkadaşları ile yaptıkları görüşmelerle ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, Fuat Köprülü, tarih bilimi açısından önemli eserlerini sözlü tarih yöntemi kullanarak ortaya koymuştur. Mutasavvıflar ve Selçuklu devletinin yerli kaynakları konularında yazdığı kitaplar sözlü tarih araştırmalarına örnek olarak ele alınabilir (Üçüncü, 2013, s. 442). Bu çalışmalarda yazarların konuda ortak yer alan bireylerle geleneksel anlatım çıktılarını analiz ederek sözlü görüşme bulgularını kullanmışlardır.

Thompson (1999) tarafından yazılan eser, sözlü tarih araştırmalarının uluslararası alanyazında kabul edilebilir bir yöntem ve teknik olarak yer alması gerektiğini ortaya koyan önemli bir gelişmedir. Tarihçiler, yürüttükleri araştırmalarda hem yazılı dokümanlarla hem de tanıklık edenlerle yaptıkları görüşmelerle geçmişe ışık tutan çalışmalar sürdürmektedir. Türk Tarih Vakfı, 2006 yılında “*Canlı Tanık Sözlü Tarih Projesi*”ni yürütmüştür (Eraslan, 2011). Projede Türk tarihine dair yaşayan 1000 kişiden görüşmelerle veri toplamıştır. Elde edilen bilgilerle tarihin kültürel ve sosyal gelişimini ortaya koyan bir arşiv oluşturulmuştur. Benzer şekilde Toplumsal Tarih Vakfı’nın 1990’lı yıllarda yaptığı çeviri projeleri de sözlü tarih araştırmalarının önemli kaynakları arasındadır (Tarih Vakfı, 2022). Tarih araştırmalarında geçmişi irdelemek ve yazılı belgeleri aktarmak tarihi tam olarak anlamaya yetmeyebilir. Bu nedenle, sözlü tarih yöntemiyle yapılan araştırmalarda özellikle geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurmak ve bunu tüm detayları ile ortaya koymak amaçlanmaktadır. Nitekim, sözlü tarih yöntemi, tarihi bilgilerin ve olayların değişimini etkilemektedir (Özbaş ve Öztaş, 2021, s. 156).

Sözlü tarih yöntemi, alanyazında tarihçilerin kullandığı bir yöntem olarak yoğunlaşsa da sosyal bilimler alanında da sözlü tarih yöntemi ile yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Adiloğlu, (2021) yaptığı çalışmada sosyal bilimler alanında yayınlanmış sözlü tarih araştırmalarının konusu, kullanım sıklığı, yıllara göre dağılımı ve kullanım şekli gibi kriterlere göre incelemiştir. Çalışma sonucunda araştırmacı, sosyal bilimlerde sözlü tarih yönteminin görüşme tekniği odağından ayrılmadığı ve metodolojik boyutlarının göz ardı edildiğini vurgulamaktadır. Özsoy (2021) ise, toplumsal gelişimi sinema kültüründen ortaya koymak amacıyla 47 kaynak kişiyle yaptığı çalışmada sözlü tarih yönteminden faydalanmıştır. Sosyoloji bilim dalına da odaklanan çalışmada, kaynak kişilerden sinema, kent, mahalle ve mekân kapsamında 1950-60 yılları toplumsal gelişim açısından irdelenmiştir. Modernleşme, ekonomik değişim ve toplumsal gelişim özellikleri sözlü tarih yöntemiyle kaynak kişiler aracılığıyla incelenmiştir. Eğitim alanında da Sağlam (2010), 1970-1975 döneminde ilkökul eğitim deneyimini araştırmak amacıyla eğitim bilimlerinde sözlü tarih yöntemini kullanmıştır. Çalışmada o dönemde eğitim alan 50 kaynak kişiyle görüşmeler yapılarak araştırma sonuçları paylaşılmıştır. Sözlü tarih yönteminin sosyal bilimler alanında kullanıldığı bir çalışma Kozak (2018) tarafından “*Türkiye Turizmi*” konusunda yapılmıştır. Çalışma, geniş kapsamlı olup Türkiye’de turizmin gelişmesine tanıklık eden 1950 yılı sonrasında aktif olarak turizm sektöründe yer edinmiş kişilerle görüşülerek hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında on ciltten oluşan proje kitapları, 522 kaynak kişi ile yapılan görüşmeler, kurumlar, kuruluşlar, turizm bölgeleri ve mesleklerin detaylı tarihsel süreçlerini aktarmaktadır. Sosyal bilimlerde yapılan bu proje hem tarihsel aktarımı hem de sözlü tarih metodolojisine uygunluğu bakımından alanında önemli bir proje olarak değerlendirilebilir. Bu tür kapsamlı projeler, sözlü tarih yönteminin daha iyi anlaşılması ve araştırmacıları daha detaylı sözlü tarih çalışmalarına teşvik etmesi açısından alanyazına katkı sağlamaktadır. Alan yazında sözlü tarih yönteminin tarih biliminde sınırlı kalmayıp bunun dışında sosyal bilimlerin özellikle eğitim, sosyoloji, sanat-müzik, iletişim, göç ve arkeoloji gibi alanlarında da çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Adiloğlu, 2021, s. 973). Bu durum, sosyal bilimlerin farklı alanlarında sözlü tarih yönteminin kullanılabilirliğini kanıtlarken aynı zamanda potansiyel yeni çalışmaların ortaya çıkabileceğini desteklemektedir.

Sözlü Tarih Araştırmalarında Yöntemsel Süreç (Metodoloji)

Sözlü tarih yöntemi, belirli bir konuda tanık durumunda olan bireylerle yapılan ve çoğunlukla “*görüşme*” tekniği ile verilerin toplandığı bir bilimsel araştırma yöntemidir. Yöntemin genel bir standart süreci olmamakla beraber bazı tekniklerin araştırmacılar tarafından irdelenmesi gerektiği alanyazında pek çok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır (Thompson, 1999; Clark, Small, Wright, Winslow ve Hughes, 2005; Miller-Rosser ve diğerleri, 2009; Firouzkouhi ve Zargham-Boroujeni, 2015). Bu çalışmada, alanyazındaki sözlü tarih araştırma yöntemi konusundan yayınlanmış çalışmalardan hareketle sözlü tarih araştırma süreçlerine ilişkin bilgileri derlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla, sözlü tarih araştırmalarında veri toplama süreci, veri analiz süreci ve süreç içinde dikkat edilmesi gereken noktalara ilişkin bilgilere aşağıda belirtilen üç başlıkta yer verilmiştir.

Sözlü Tarih Araştırmalarında Veri Toplama Süreci

Sözlü tarih araştırmalarında veri toplama sürecinde görüşme öncesinde, görüşme esnasında ve görüşme sonrasında birtakım gereksinimler bulunmaktadır. Başarılı bir araştırma süreci için, olay veya kurumla ilgili kaynak kişilerle görüşme öncesinde hem araştırma konusu hem de potansiyel kaynak kişiler hakkında bir ön araştırma yapmak önem taşımaktadır. Tablo-1’de sözlü tarih araştırmalarında veri toplarken araştırmacıların yararlanabilecekleri işlemler süreç halinde sunulmaktadır. Tablo-1’de derlenen aşamalar sözlü tarih araştırmalarında kaynak olarak kabul edilen bazı (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006; Boschma ve diğerleri, 2008; Akçalı ve Aslan, 2012; Adiloğlu, 2021) çalışmalardan yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1
Sözlü Tarih Araştırmalarında Veri Toplama Süreci

Görüşme Öncesi	Görüşme Esnası	Görüşme sonrası
<ul style="list-style-type: none"> • Kaynak kişi belirleme • Kaynak kişi tespit etme • Kaynak kişi ile iletişim • Görüşme talebi • Kayıt cihaz ve onam • Soru formu • Not belgeleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Konu hakkında bilgilendirme • Güven ve samimi ortam sağlama • Tarihsel ve mekânsal uygunluk • Görüşme yönetme ve yönlendirme • Soru sırası yönetimi • Yaşam öyküsü ve konu ile bağ kurma • Isrardan kaçınma • Sabır ve tahammül • Not tutuma ve anlamsal çıkarım 	<ul style="list-style-type: none"> • Görüşme onayı • Telif hakkı • Etik kurallara uygunluk • Soru-konu odaklı sınıflama • Alanyazın ile kıyaslama • Uzman ve akran görüşü • Sonuç ve bulgu teyiti

Görüşme Öncesi: Sözlü tarih görüşmelerini gerçekleştirmeden önce araştırmacı veya görüşmecinin birtakım hazırlıklar yapması gerekmektedir. İlgili konuya veya olaya ya da kuruma tanıklık eden kişilerin tespit edilmesi ilk uygulamadır. Sonrasında belirtilen bu kişilerden veri toplamaya uygun olanlar tespit edilmelidir ki genellikle araştırılan konuda bu kişiler kilit taşı rolündedir. Araştırma hakkında en geniş çerçeveyi ve detaylı süreçleri bu kaynak kişiler sunabilirler. Bu kişilerle iletişime geçildikten sonra görüşme yeri ve zamanı belirlemeye yönelik randevular düzenlenmelidir. Uzaktan çevrimiçi yapılacak görüşmelerde konu, veri toplama hakkında ön bilgileri içeren araştırmanın amacı, önemi, kaynak kişi ile görüşmelerin kayıt alınmasına ilişkin kamera veya ses kayıt cihazı kullanımı hususunda onam formu ve potansiyel soru listesi kaynak kişilerle paylaşılmalıdır.

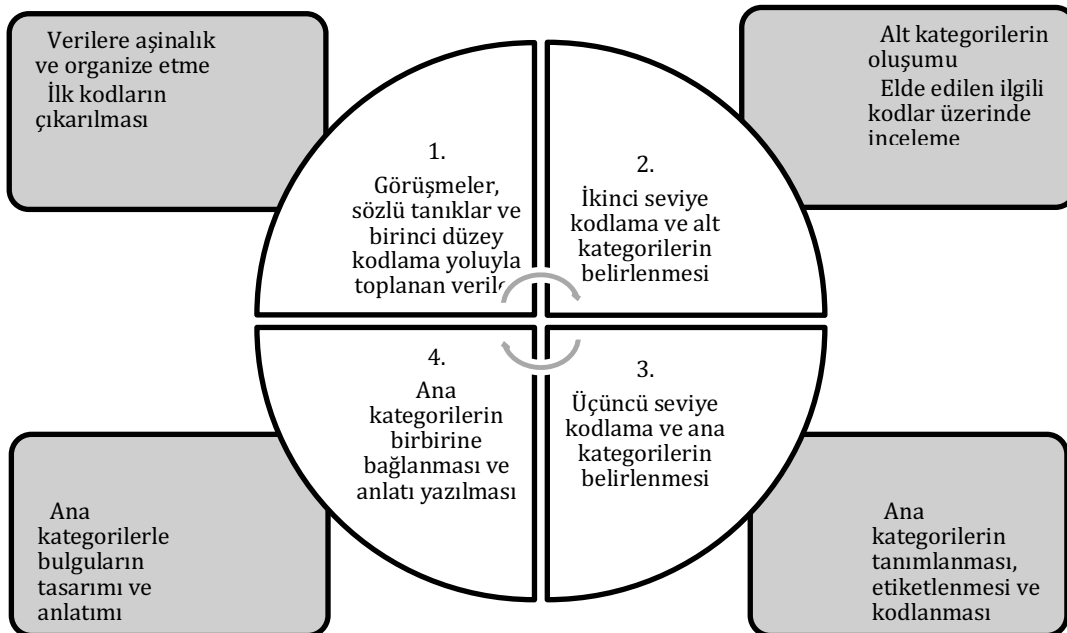
Görüşme Esnası: Görüşmeler yüz yüze veya çevrimiçi şeklinde yürütüldüğünde araştırma bilgilendirme süreci ve onayı alınmaktadır. Görüşme sürecinde araştırmacı oldukça yoğun bir psikolojik süreç yaşamaktadır. Kaynak kişinin konuyu detaylandırmasında ve hedef sorulara nitelikli cevap vermesi açısından araştırmacı ya da görüşmecinin yönlendirmesi önemlidir. Görüşülen ortam yüz yüze görüşmelerde genellikle kaynak kişinin kendisini rahat hissettiği ve tanıklık ettiği alanda gerçekleşmektedir. Kaynak kişinin samimi ve duygusal bağ kurması daha detaylı bilgiler vermesine fayda sağlayabilir. Bu nedenle araştırmacının güven duygusunu sağlaması ve katılımcıya samimi bir ortam hissettirmesi gerekmektedir. Görüşmelerde sözlü olarak karşılıklı sohbet eşliğinde veri toplama süreci gerçekleştiğinden dolayı araştırmacı kaynak kişiyi konunun dışına çıkmaması konusunda yönlendirmekte ve araştırma sürecini sabır ve tahammülle sürdürmektedir. Özellikle kaynak kişinin sıkılmasını önleyecek ısrardan kaçınmak durumundadır. Görüşmeler, her ne kadar ses veya görüntü kaydıyla gerçekleşse de araştırmacının kilit noktaları görüşme esnasında not tutması önemlidir. Görüşme sonlandırılmadan önce soru listesinin ve notların kontrolü yapılarak ve ardından kaynak kişiye teşekkür edilerek görüşme sonlandırılabilir.

Görüşme Sonrası: Görüşme gerçekleştikten sonra kayıtlar ve kaynak kişilere sorulacak sorular tekrar kontrol edilmelidir. Bir diğer kaynak kişiye geçmeden önce potansiyel ek sorular belirlenebilir ve ilk görüşmede farklı kaynak kişiler de ortaya çıkarılabilir. Görüşme sonrasında görüşme çıktılarının deşifre edilmesi (transkripsiyon), kullanım (telif) hakkı ve etik kurallara uygunluk mutlaka sağlanmalıdır. Soruların elde edilen görüşme çıktılarıyla karşılıklı kontrolü, alanyazındaki araştırmalarla veya konuyla bağlantılı yazılı dokümanlarla karşılaştırılarak teyit edilmesi gerekmektedir. Kaynak kişilerden elde edilen verilerin kıyaslanması ile uzman ve akran görüşü alınmalıdır. Görüşme kayıtlarının veri toplama sürecinde sınıflama ve sistematik olarak arşivlenmesi de yapılması gereken uygulamalardan biridir.

Sözlü Tarih Araştırmalarında Veri Analiz Süreci

Sözlü tarih araştırmalarında verilerin analizi için araştırmacının veri ile yoğun etkileşimi, verileri iyi bir şekilde tanınması, kodlama ve yazma işlemini yürütmesi şeklinde üç temel gereksinimi bulunmaktadır (Shopes, 2002, s. 592-593). Veri veya görüşme çıktılarıyla yoğun etkileşim, transkriptleri zaman zaman tekrar okuma, sesli veya görsel kayıtları dinleme sonucunda oluşabilir. Sözlü tarih araştırmalarında görüşmelerden elde edilen içgörü, farklı zamanlarda tekrar okumalarla birikmekte ve bu yoğunlaşma sürecinden sonra ortaya çıkmaktadır (Leavy, 2011, s. 28). Bu süreçte, desenler, alt metinler, temalar ve kodlar araştırmacı zihninde oluşmaya başlamaktadır. Analitik bir düşünme sürecini kapsayan bu aşamada, araştırmacı veri metinlerinden elde ettiği notları alır, anahtar kelimeleri ve söz öbeklerini oluşturur. Sonrasında bu notlar aracılığıyla kodlama ve yazma aşamasına geçilmektedir. Notlandırma, kodlama ve temalandırma şeklinde ilerleyen süreçte birçok farklı teknik ve yöntem vardır. Kodlama kimi zaman not yazmaktan ayrılırken kimi zaman alt temaların ve söylemlerin etkisiyle kodlama-not yazma döngüsü şeklinde eş zamanlı analitik bir süreç olarak görülmektedir (Saldaña, 2013, s. 17). Kodlama süreci, veri toplama ve analiz arasında bir ara süreçtir. Bu süreç, veri hacminin küçülmesi ve araştırma amacına uygun temel söylemlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Yürütülen bu analiz süreci özellikle sosyal bilimlerde kullanılan sözlü tarih araştırmalarında temellendirilmiş teori (grounded theory) yaklaşımına yakındır. Temellendirilmiş teori yaklaşımında olduğu gibi sözlü tarih araştırmalarında da araştırmacı elde ettiği transkriptlerden çıkarımlarda bulunarak temel kavramları ortaya koymaktadır. Kodlama da bunun en temel sürecidir. Kodlama genellikle metin verilerindeki "transferleri" veya "temaları" tanımlamaktan ve bunların her birine bir etiket (kod) vermekten oluşur (Hesse-Biber ve Leavy, 2010, s. 349). Analiz sürecinde yapılan işlemler aşamalı ilerleyen her bir aşamanın bir diğerini beslediği bir süreçle devam eder. Miller-Rosser ve diğerleri, (2009) sözlü tarih araştırmalarında veri analiz sürecini; görüşmeler (*sözlü tanıklık toplama*), kaynak kişilerin ilişkisi (*biyografiler*), anlam kökleri (*özleri anlatmak*), toplum anlam ve çıkarım (*tarihsel süreç*) şeklinde dört aşamayla açıklamaktadır.

Kaynak: (Firouzkouhi ve Zargham-Boroujeni, 2015).

Şekil 1. Sözlü Tarih Araştırmalarında Veri Analiz Süreci

Şekil-1’de, sözlü tarih araştırmalarında veri analiz süreci aşamalı olarak gösterilmektedir. Buna göre, sözlü tarih araştırmalarında veri toplama sonrasında görüşme çıktılarının metne dönüşümü tamamlandıktan sonra analiz süreci başlamaktadır. İlk aşamada, görüşme çıktıları tekrar okumalar yapılarak birinci düzey kodlama yapılmaktadır. Birinci düzey kodlamada metin içerisinde vurgulanan ve sorulan sorularla doğrudan bağlantılı olan söylemler ve cümleler dikkate alınmaktadır (Güvercin ve Nohl, 2015, s. 302). İkinci aşamada, ayıklanmış veri üzerinde ikincil kodlama yapılmakta ve elde edilen kodlar sınıflandırılmaktadır. Bu kodlar aynı zamanda alt kategorileri oluşturmaktadır. Üçüncü seviyede, ana kategoriler belirlenerek tanımlanmakta ve anlatıcılardan alınan transfer cümleleriyle etiketlenmektedir. Son aşamada ise, ana kategori ve kodlar (temalar) bulgularla birlikte sunulmaktadır. Bulgular raporlanırken elde edilen temalar alıntı cümleleriyle ilişkilendirilmekte ve kanıtlar belirtilmektedir (Seggie, Sart ve Yıldırım, 2015, s. 375).

Sözlü Tarih Araştırmalarında Dikkat Edilmesi Gereken Konular

Araştırmacının Rolü: Nitel araştırma yaklaşımlarından bir tanesi olan sözlü tarih araştırmalarında araştırmacı; araştırma sahasında yer alan, araştırma kapsamında görüşülen bireylerle doğrudan temas kuran ve anlatımları birinci ağızdan dinleyen kişidir. Sözlü tarih araştırmalarında araştırmacı kendi varsayımlarını ve önyargılarını sözlü tarih anlatıcısına yansıtılmaya özen göstermelidir. Çünkü araştırmacı veri toplama sürecinin doğal bir boyutu haline dönüşebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 88). Bu kapsamda sözlü tarih araştırmacısının üstlenmesi gereken farklı rol ve sorumluluklar vardır (Tutty, Rothery ve Grinnel, 1996; Rossman ve Rallis, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 95). Sözlü tarih araştırmacısı anlatımlarda yer alan olayları bütüncül bir yaklaşımla görmelidir. Bu duruma anlatımlarda eksik bir taraf bırakılmaması adına dikkat edilmesi gerekmektedir. Sözlü tarih anlatımlarının kaydedicisi durumundaki araştırmacı, çeşitli sosyal becerilere sahip olmalıdır. Anlatıcının veya ortamın değişkenlerine uyum sağlayıp farklı iletişim stratejilerini kullanmalıdır.

Öznellik: Sözlü tarih araştırmaları, nitel araştırma yaklaşımlardan bir tanesi olduğundan araştırmacının öznelliği diğer nitel araştırma yaklaşımlarındaki öznel özellik ile benzeşmektedir. Nitel araştırmalar, araştırmaya değer herhangi bir durumu “*anlama ve anlamlandırma*” çabası anlamını taşımaktadır. Anlama ve anlamlandırma çabasında araştırmacı, verilerin toplanması ve analiz edilmesi sürecinde merkez bir role sahiptir (Merriam, 2002). Dolayısıyla sözlü tarih araştırmalarında araştırmacı nesnel olabilmek için sahadan ve katılımcılardan uzak durmaya çalışmamalıdır. Araştırmacı, araştırmanın içine girerek katılımcılara soru sormalı, dinlemeli ve anlamaya çalışmalıdır. Araştırmacı elde ettiği verileri, kendi kurguladığı teorik çerçeve kapsamında yorumlamaktadır. Buna göre araştırmacının, kendi özelliklerini iyi bilmesi, eleştirel düşünceye açık olması, kendi düşüncelerini bir kenara bırakması gibi birtakım özellikler sahip olması gerekmektedir. Bu kapsamda araştırmacı araştırma süreci boyunca yalnızca katılımcıyı dinlemeye ve anlamaya çalışarak, kendini sorgulamalı ve olabilecek bireysel hataların üzerine düşünerek öznel riskini en alt düzeye indirmelidir (Aratemur 2015). Sözlü tarih araştırmalarında, araştırmacının nesnel kalması geçmişin olduğu gibi kayıt altına alınmasında son derece önemlidir. Ayrıca sözlü tarih araştırmalarında öznel davranışlardan kaçınabilmek için sorgulayıcı olabilmek gerekmektedir. Sorgulayıcı olabilmenin ilk adımı ise görüşme yapılacak konuda detaylı bir Alnayazın taraması yapmak, görüşme yapılacak kişi hakkında detaylı bilgi edinmekten geçmektedir. Görüşme süreci sonrasında ise katılımcının aktardığı bilgilerin teyit edilebilmesi önemlidir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik: Sözlü tarih çalışmalarında ortaya çıkarılan verilerin, bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği tarihçiler arasında bir tartışma konusudur (Aras, 2016; Dere ve Dinç, 2020, s. 279). Yazılı kaynakların da önemli eksiklikler ve yanlışlık içerebileceği, yazılı belgeyi hazırlayan kişinin belgeyi hazırlama amacının bilime katkı yapmamak olduğu, belirli bir grup veya tarafın çıkarlarını ön plana çıkarmak

isteyebileceği gibi benzeri durumlar olabileceğini de unutmamak gerekmektedir (Thompson ve Bornat, 2017). Ancak sözlü tarih araştırmalarında elde edilen bilgiler, iddialar ve çıkarımlar istenildiği takdirde anlatımcıyla tekrar görüşülüp teyit edilebilmelidir. Söz konusu durumlar düşünüldüğünde sözlü tarih araştırmalarında araştırmacının, geçerlik ve güvenilirlik için bazı önemler alınması gerekmektedir.

Sözlü tarih araştırmalarında güvenilirlik, araştırma katılımcısının farklı zaman dilimlerinde benzer anlatımlara sahip olmasıdır. Geçerlilik ise katılımcının ifade ettiği sözlü verilerin farklı kaynaklar üzerinden doğrulanabilme derecesidir (Angrosino, 2008; Hoffman ve Hoffman, 2006). Dere ve Dinç (2020, s. 281) sözlü tarih araştırmalarında geçerlik ve güvenilirliği sağlayabilmeyi görüşme öncesi, görüşme sırası ve görüşme sonrası olmak üzere üç aşamada ele almışlardır. Söz konusu aşamalardan ilki görüşmelerden önce alınabilecek tedbirlerdir. Bu aşamada araştırmacıdan ilk olarak detaylı bir alanyazın araştırması yapması beklenmektedir. Konu hakkında bilgi edinen araştırmacı, görüşme esnasında konunun odak noktasında ayrılmayacaktır ve araştırma amacına uygun olarak görüşmeyi yönlendirebilecektir. Araştırmacı, alanyazın araştırmasını yaptıktan sonra kaynak kişiyle iletişime geçmeli, görüşmenin amacı, yeri, zamanı ve katılımcıdan beklentilerini aktarmalıdır. Bu görüşme neticesinde kurulabilecek yeterli düzeydeki bir ilişki, katılımcının aktaracağı bilgilerin doğruluğunu artıracaktır (Morrisey, 2007, s. 172-174; Thompson ve Bornat, 2017, s. 308-310). Görüşme öncesinde alınabilecek diğer bir önlem ise katılımcı ile yapılan ön görüşme esnasında seçilen katılımcının doğru bir kaynak kişi olup olmadığının test edilmesidir. Eğer katılımcıdan alınan ön bilgilerin araştırmaya katkı yapmayacağı düşünülüyorsa farklı katılımcılara yönelilmelidir (Dere ve Dinç, 2020, s. 281-282).

Sözlü tarih araştırmacısının görüşme sırasında alabileceği tedbirler diğer nitel araştırma yaklaşımlarında alınan tedbirlerden çok farklı değildir. Araştırmacının dikkat etmesi gereken en temel noktalardan bir tanesi görüşme yapılacak ortamın ve kayıt cihazlarının uygunluğunun kontrol edilmesidir. Temiz bir görüntü ve ses kaydının alınması son derece önemlidir. Gerekliğinde görüşmeler tekrar izlenebilecek ve/veya dinlenebilecek katılımcının anlatım mimikleri incelenebilecektir. Görüşme yapılacak ortamla ilgili tedbirler alındıktan sonra görüşme esnasında araştırmacının rolü görüşmenin konu dışına çıkmamasını sağlamak ve katılımcının aktardığı zaman dilimlerinde sezilen tutarsızlıkları netleştirmektir.

Geçerlik ve güvenilirliğin sağlanabilmesi için kaynak kişiyle yapılan görüşme sonrası alınacak tedbirlerin de üzerinde durulması gerekmektedir. Bu aşamada yapılması gerekenlerden ilki kaynak kişiyle yapılan görüşmenin deşifre edilerek yazılı bir biçime dönüştürülmesidir. Yazılı bir metne dönüştürülen görüşme kaynak kişiyle paylaşılır ve katılımcının yanlış hatırladığı, düzeltmek istediği ve eklemeyi uygun gördüğü noktalar belirlenerek, kaynak kişinin bilgilerin doğruluğuna onay vermesi istenir (Dere ve Dinç, 2020, s. 284). Bu aşama tamamlandıktan sonra farklı kaynak kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmeli ve kaynak kişilerin paylaştığı bilgiler arasında karşılaştırmalar yapılmalıdır (Oelofse, 2011). Ayrıca Miles ve Huberman'ın (1994, s. 279-280) geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak için araştırmacılara yönelttiği sorulara yanıt verilmelidir.

1. Araştırmanın yöntemi ve diğer aşamaları açık-ayrıntılı bir şekilde verilmiş midir?
2. Verilerin elde edilmesi, işlenmesi, analiz edilmesi, yorumlanması ve sonuçlandırılması aşamalarında nelerin yapıldığı açık bir şekilde aktarılmış mıdır?
3. Sonuçlar, veriler ile ilişkilendirilmiş midir?
4. Araştırmacı verileri elde etmek için başvurduğu tüm aşamaları açıkça aktarmış mıdır?
5. Araştırmacı kişisel ön yargılarından ve varsayımlarından arınmış mıdır?
6. Araştırma kapsamında farklı görüş ve alternatif söylemler dikkate alınmış mıdır?

7. Araştırmanın ham verileri farklı araştırmacılar tarafından da erişilebilir nitelikte midir?
8. Verilerin kodlanması sürecinde birden fazla araştırmacı rol almış mıdır?

Sözlü tarih araştırmalarında görüşme öncesi, görüşme sırası ve görüşme sonrası aşamalarında gerekli tedbirler ve nitel araştırma yöntemlerine yöneltilen eleştiriler/sorular dikkate alındığı araştırmaların geçerliği ve güvenilirliği önemli ölçüde sağlanmış olacaktır. Böylece sözlü tarih araştırmalarının inandırıcılığı ve doğrulanabilirliği önemli ölçüde güçlenmiş olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Sözlü tarih, zamanın belirli bir diliminde yaşamış ve çeşitli olaylara tanıklık etmiş bireylerin anlatılarını sistematik bir biçimde kayda almaktır. II. Dünya Savaşı'na kadar yazılı belgeler üzerine gelişmiş tarih araştırmalarının gölgesinde kalan sözlü tarih araştırmaları savaş sonrasında kendisine önemli bir alan açmıştır. Sözlü tarih, yazılı kaynakların; devlet ve önemli şahsiyetlerden yola çıkılarak açıklamaya çalıştığı geçmişi, sıradan insanların deneyimleriyle aktarmaktadır. Sözlü tarih araştırmalarına tarihsel açıdan bakıldığında II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikalı ve İngiliz araştırmacıların ilgi gösterdiği ifade edilebilir. Amerikan Sözlü Tarih Kurumu "*Sözlü tarih, 1948'de Columbia Üniversitesi'nden tarihçi Allan Nevins, Amerikan yaşamında önemli bir yere sahip olan kişilerin anılarını kaydetmeye başladığında, tarihsel belgelemede kullanılan modern bir teknik olarak ortaya çıktı*" şeklinde bir açıklama yapmıştır (Thompson, 1999, s. 52).

Sözlü tarih araştırmalarının en önemli aşaması araştırma yönteminin temel aracı olan görüşme tekniğinin sistematik olarak planlanmış, hatasız ve eksiksiz bir şekilde yapılmasıdır. Çünkü sözlü tarih araştırmaları neticesinde ortaya çıkarılan bilginin güvenilirliği; görüşmenin niteliğine, araştırmacının görüşmeyi başarılı bir biçimde sürdürebilme yeteneğine ve konuya hâkim olmasına bağlıdır. Araştırmacının görüşme yapılacak alana hakimiyeti ve görüşme süresince alacağı tedbirler araştırma verilerinin güvenilirliğini artıracaktır (Dere ve Dinç, 2020). Araştırmacı elde ettiği verileri yazılı kaynaklardan ve diğer görüşülen kişilerden teyit etmeli ve bilgiyi saf hale getirmeye çalışmalıdır.

Nitel araştırmalarda kullanılan görüşme yönteminde, bireyler güncel durum değerlendirmesi yaparken nesnel ve tarafsız bir yorumla sorulara cevap vermektedir. Ancak sözlü tarih yönteminde geçmişe tanıklık eden kişi ile görüşme yaparken olayları ve kişileri zihinde canlandıran bir durum ortaya çıkmaktadır. Sözlü tarih, görüşme yönteminden daha zengin içerik ve doğrulayıcı bilgiler sunarak geçmişe ışık tutmakta olduğu söylenebilir. Sözlü tarih araştırmaları özellikle, yazılı belgelerin yetersiz kaldığı durumlarda veya daha önceden ortaya çıkarılmış bir bilginin farklı boyutlarını irdelemek için araştırmacılar tarafından tercih edilebilir. Sözlü tarih araştırmaları var olan yazılı kaynaklardan bilgi üretmenin dışında geçmişe şahitlik etmiş canlı tanıklarla bilgi üretmeyi amaç edinmiştir. Sözlü tarih ile geçmişe dönük araştırmaların yalnızca yazılı arşiv merkezlerinde devam edemeyeceği, yaşayan belleklerinde kayıt altına alınarak arşivlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Sözlü tarih yöntemiyle yapılan çalışmalar incelendiğinde bu yöntemin, sosyal bilimler alanında özellikle kurum ve kişi tarihi çalışmalarında kullanıldığı gözlenmektedir. Önceleri tarih araştırmalarında kullanılan bu yöntem, sosyal bilim alanı sayılan turizm, pazarlama, ekonomi ve kültür araştırmalarında geriye dönük veri toplama ve tarihin penceresini aralamak amacıyla yürütülecek çalışmalarda potansiyel bir yöntem olarak kullanılabilir. Tarihe ışık tutan olaylara, kurumlara veya kişilere tanıklık etmiş kişilerden veri toplamak hem araştırmanın derinliği açısından hem de olayın birinci kişilerden doğrulanması açısından araştırma niteliğine katkı sağlayacaktır.

Sosyal bilimlerde sözlü tarih yöntemi, işletmelerin geçmişlerini anlamlandırma, yol haritalarını detaylandırarak kurumsal tarihlerini ortaya çıkarma ve öne çıkan özelliklerini ortaya koyma gibi konularda kullanılabilir. Geçmişte büyük başarılar imza atmış kurum ve kuruluşların başarılarını anlamak, geçmişten ders çıkarmak ve örnek uygulamaları detaylı tespit etmek amacıyla sözlü tarih yöntemi özellikle işletme, yönetim, pazarlama veya endüstriyel süreçlere ilişkin çalışmalarda kullanılabilir. Sosyal bilimlerde özellikle iktisat tarihi, işletme tarihi ve ülkelerin ekonomik ve finansal tarihi gibi konularda da bu yöntemden faydalanılabilir.

Sözlü tarih yöntemi, geçmişe ışık tutarken, araştırmanın yapıldığı dönemde konu ile ilgili son kaynaklara erişmektedir. Bu bağlamda, kaynak kişilerin gelecekte olmayacağı düşüncesi, bu yöntemin değerini ortaya koymaktadır. Nitekim, sözlü tarih yönteminde geçmişe tanıklık eden son kişilere ulaşılmaktadır. Bu kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde bilgi kirliliği ortadan kalkmakta, detaylı bilgilere erişim sağlanmaktadır. Bu nedenle, sosyal bilimlerin ister sosyoloji, psikoloji gibi beşerî dallarında, ister ekonomi, finans, işletme veya kurumsal tarih gibi alanlarında sözlü tarih yönteminin kullanımı hem yöntem açısından zenginliği hem de derinlemesine elde edilen bilgilerin güncelliği açısından değerlendirilebilir.

Gelecekte yapılacak sosyal bilim araştırmalarında sözlü tarih yöntemi farklı bölgelerde nesilden nesile değişen ve gelişen durumları ortaya koymak amacıyla farklı disiplinlerde veri toplama tekniği olarak kullanılabilir. Bu çalışmada derlenen bilgiler yapılacak araştırmaların yönlendirilmesi ve yürütülmesi için güncel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Çalışma sonucunda, sözlü tarih yönteminin özellikleri, süreçleri ve analiz tekniklerine ilişkin bilgiler irdelenmiştir. Derlenen bilgiler doğrultusunda, bu yöntemin sosyal bilimlerde tarih alanı dışında sosyoloji, işletmecilik, ekonomi veya politika tarihi gibi alanlarda da kullanılabileceği söylenebilir. Sözlü tarih yönteminin özellikle ekonomi çalışmalarında kullanımı finansal politikaların yeniden belirlenmesine, kurumsal tarihin ortaya çıkarılarak farklı hizmet modellerinin tespit edilmesine ve bilim dallarında farklı konuların oluşmasına katkı sağlayabilir. Sosyal bilimlerde sözlü tarih yönteminin benimsenmesi tarihi kaynakların doğrulanması ve güncellenmesine ilişkin bir mekanizma olarak da düşünülebilir.

Kaynakça

- Adiloğlu, S. (2021). Türkiye'deki sosyal bilim yayınlarında "sözlü tarih" in kullanımı: Bir meta-analiz. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 959-994. Erişim adresi: <http://acikerisim.btu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12885/2074/document%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Akçalı, A. A. ve Aslan, E. (2012). Tarih öğretiminin iyileştirilmesi yolunda alternatif bir yöntem: Sözlü tarih. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 669-688. Erişim tarihi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/806971>.
- Angrosino, M. V. (2008). *Exploring oral history: A window on the past*. Long Grove, IL: Waveland.
- Aras, R. (2016). Assyrian/Syriac oral history as a counter-narrative in contemporary Turkish historiography. *Mukaddime*, 7(2), 259-273. doi: 10.19059/mukaddime.17539

- Aratemur, Ç. C. (2015). *Nitel araştırmada öznellik ve dönüşümsellik*. Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (Ed.), Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları (s. 298-322) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Boschma, G., Scaia, M., Bonifacio, N., and Roberts, E. (2008). *Oral history research*. S. B. Lewenson and E. K. Herrmann (Eds.), Capturing nursing history: A guide to historical methods in research, (p. 79-98) in. New York: Springer.
- Bilim ve Sanat Vakfı (2006). *Sözlü tarih araştırmacıları için pratik el kılavuzu*. İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, Türkiye Araştırma Merkezi.
- Bornat, J. (2006). Review of *A little bit of heaven 14ort he few? An oral history of the modern hospice movement in the United Kingdom*. [D. Clark, N. Small, M. Wright, M. Winslow and N. Hughes tarafından yayına hazırlanan *A little bit of heaven 14ort he few?. An oral history of the modern hospice movement in the United Kingdom*. Başlıklı kitabın değerlendirmesi]. *Medical History*, 50(2), 260-261. Doi: 10.1017/S0025727300009844.
- Clark, D., Small, N., Wright, M., Winslow, M. And Hughes, N. (2005). *A little bit of heaven 14ort he few?. An oral history of the modern hospice movement in the United Kingdom*. Lancaster: Observatory publications.
- Çaykent, Ö. (2015). *Sözlü tarih*. A. Şimşek (Ed.), Tarih için metodoloji (s. 126-134) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Demircioğlu, İ. (2010). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dere, İ. Ver Dinç, E. (2020). Sözlü tarihin geçerliliği ve güvenilirliği üzerine bir değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 275-289. Doi: 10.17494/ogusbd.
- Dunaway, D. K. And Baum, W. K. (1996). *Oral history: An interdisciplinary anthology*. Lanham: Altamira Press.
- Eraslan, L. (2011). Tarihe 1000 canlı tanık, tarihte 1000 canlı çocuk (Bir sözlü tarih uygulamasından çıkarsamalar). *Journal of Human Sciences*, 8(1), 1-25. Erişim adresi: <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/166/166>
- Ersoy, R. (2004). Sözlü kültür ve sözlü tarih ilişkisi üzerine bazı görüşler. *Milli Folklor*. 16(61), 102-110. Erişim adresi: <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=61&Sayfa=99>.
- Firouz Kouhi, M. And Zargham-Boroujeni, A. (2015). Data analysis in oral history: A new approach in historical research. *Iranian journal of nursing and midwifery research*, 20(2), 161. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4387636/pdf/IJNMR-20-161.pdf>
- Gaęziowski, J. (2019). Oral History and Biographical Method. Common Framework and Distinctions Resulting from Different Research Perspectives. *Przeęlad Socjologii Jakościowej*, 15(2), 76-103. doi: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.15.2.05>.
- Giles-Vernick, T. (2006). *Oral histories: Oral histories as methods and sources*. E. Peregman and S. R. Curran (Eds.), A handbook for social science field research: Essays and bibliographic sources on research design and methods (p. 85-95) in. California: Sage Publications.
- Güvercin, G. Ve Nohl, A. M. (2015). *Belgesel yöntemi ile biyografik anlatı görüşmelerinin yorumlanması*. Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (Ed.), Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları (s. 298-322) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Hesse-Biber, S. N. and Leavy, P. (2010). *The practice of qualitative research*. Los Angeles: Sage Publications.
- Hoffman, A. M. and Hoffman, H. S. (2006). *Memory theory: Personal and social*. T. L. Charlton, L. E. Myers and R. Sharpless (Ed.), *Handbook of oral history* (p. 275-296) in. Lanham: Altamira Press.
- Kirby, R. K. (2019). Phenomenology and the problems of oral history. *The Oral History Review*. 35(1), 22-38. doi: 10.1093/ohr/ohm001.
- Kozak, N. (2018). *Türkiye turizmi sözlü tarih araştırması*, İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Leavy, P. (2011). *Oral history: Understanding qualitative research*. Oxford: University Press.
- Lewenson S. and Herrmann E. (2008). *Capturing nursing history: A guide to historical methods in research*. New York: Springer Publishing Company.
- Merriam, S. B. (2002). *Reflections on doing qualitative research*. S. B. Merriam (Ed.), *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*, (p. 420-424) in. San Francisco: John Wiley and Sons.
- Michelet, J. (1967). *Fransız ihtilali tarihi II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Miles, M., B. and Huberman, A., M. (1994). *An expanded sourcebook: qualitative data analysis*. California: Sage Publications.
- Miller-Rosser, K., Robinson-Malt, S., Chapman, Y. and Francis, K. (2009). Analysing oral history: A new approach when linking method to methodology. *International Journal of Nursing Practice*, 15(5), 475-480. doi: 10.1111/j.1440-172X.2009.01793.x.
- Misztal, B. (2003). *Theories of social remembering*. UK: McGraw-Hill Education.
- Morrissey, C. (2007). *Oral history interviews: From inception to closure*. T. L. Charlton, L. E. Myers and R. Sharpless (Eds.), *History of oral history: Foundations and methodology*, (p. 160-196) in. Lanham: Altamira Press.
- Müller, J. W. (2002). *Memory and Power in Post-war Europe: Studies in the Presence of the Past*. Cambridge University Press.
- Oelofse, M. (2011). Applying principles of historical critique: authentic oral history? *Journal for Contemporary History*, 36(1), 191-204. Erişim adresi: <https://journals.ufs.ac.za/index.php/jch/article/view/92/86>
- Özbaş, A., ve Öztaş, S. (2021). Sözlü tarih ve tarih yazımındaki değişim. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, 154-168. doi: 10.29000/rumelide.1032421.
- Özsoy, M. (2021). *Toplumsal Tarihe Sinema Penceresinden Bir Bakış: Sözlü Tarih Çalışması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Ritchie, D. A. (2015). *Doing oral history*. New York: Oxford University.
- Rossmann, G. B. and Rallis, S. F. (2011). *Learning in the field: An introduction to qualitative research*. California: Sage Publications.
- Sağlam, M. (2010). *1970-1975 Dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri: Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Saldaña, J. (2013). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. London: Sage Publications.
- Seggie, F. N., Sart, G. ve Yıldırım, M. A. (2015). *Nitel araştırmaların raporlaştırılması*. Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (Ed.), *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (s. 298-322) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shopes, L. (2002). Oral history and the study of communities: Problems, paradoxes, and possibilities. *The Journal of American History*, 89(2), 588-598. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/3092177.pdf>.
- Üçüncü, K. (2013). *Sözlü tarih*. A. Şimşek ve Vahdettin Engin (Ed.), *Türkiye’de Tarih Yazımı* (s. 435-452) içinde. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Tan, M. (1999). *Erken Cumhuriyet Çocuklarıyla Bir Sözlü Tarih Çalışması*, Cumhuriyet ve Çocuk: 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, (Ed.) B. Onur, Ankara: ÇOKAUM Yayınları.
- Tarih Vakfı. (2022). *Sözlü Tarih Klavuzu*. Erişim Adresi: <https://tarihvakfi.org.tr/proje/sozlu-tarih-calismalari/kilavuz-kitaplar-ve-kaynakca/s-ozlu-tarih-kilavuzu/>.
- Thompson, P. R. (1978). *The voice of the past: Oral history*. Oxford: Oxford University Press.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*. (Ş. Layıkel, Çev.). İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Thompson, P. (2002). *The voice of the past: Oral history*. In *the oral history reader*. Oxford: Routledge.
- Thompson, P. and Bornat, J. (2017). *The voice of the past: Oral history*. New York: Oxford University.
- Tokmak, M. (2016). Sözlü tarih ve derinlemesine görüşme. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 83-98. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1603355>
- Tutty, L. M., Rothery, M. A. and Grinnell, R. M. (1996). *Qualitative research for social workers: Phases, steps, & tasks*. MA: Allyn and Bacon.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Purpose

The main objective of this study is to examine the information given, apply it in research processes, and recognize it as a guide in the social sciences. In this study, it is aimed to present information about the stages of oral history research, interviews, analyses, and concepts that need attention. For this purpose, guidelines on how the oral history method should be applied and what needs to be done at the stages of data collection, analysis, and reporting in the social sciences were compiled.

Design and Methodology

The oral history method is a scientific research method that is conducted with individuals who are witnesses to a certain subject, and mostly data is collected with the "interview" technique. Although the method does not have a general standard process, it is emphasized by many researchers in the literature that some techniques should be examined by researchers. In this study, it is aimed to compile information about oral history research processes based on published studies about oral history research methods in the literature. For this purpose, information on the data collection process, the data analysis process, and the points to be considered in the process of oral history research is given under the following three headings.

Findings

Oral history studies are preferred by researchers in cases where written documents are insufficient or to examine different dimensions of previously revealed knowledge. Furthermore, oral history research aims to generate information from live witnesses who witnessed the past, as opposed to producing information from existing written sources. It can be concluded that, together with oral history, retrospective research cannot continue only in written archive centres and should be recorded and archived in living memories. The most important stage of oral history research is the systematic, error-free, and complete implementation of the interview technique, which is the main tool of the research method. Because the reliability of the information revealed because of oral history research depends on the quality of the interview, the researcher's ability to successfully conduct the interview, and his or her mastery of the subject, The researcher's dominance over the area to be interviewed and the measures he will take during the interview will increase the reliability of the research data. The researcher should confirm the data obtained from written sources and other interviewees and try to purify the information.

Implications (Theoretical, Practical and Social)

This method, which was previously used in historical research, can be used as a potential method in studies to be carried out in order to collect retrospective data and to open the window of history in tourism, marketing, economics, and cultural studies, which are considered social sciences. Collecting data from living people who have witnessed events, institutions, or individuals that shed light on history contributes to the quality of the research, both in terms of the depth of the research and in terms of confirming the event from first-person sources. In future social science research, the oral history method can be used as a data collection technique in different disciplines in order to reveal the changing and developing situations in different regions from generation to generation. The information compiled in this study is an up-to-date resource for directing and conducting research. The adoption of the oral history method in the social sciences can also be considered a mechanism for verifying and updating historical sources.

Originality/Value

The main basis of oral history research is the memories and narratives of the people who witnessed the subject or event. However, the methods and techniques followed in the process of recording these narratives are important for the correct collection of data. Therefore, the oral history method is realized through a different data collection and analysis process than that used in quantitative research. This process, like any research method, has some requirements and standards. Although there are many studies in the literature that examine the oral history method, there are a limited number of studies that include the assumptions and requirements of the method and provide information about the stages and process. For this reason, it is expected that this study will shed light on the studies to be carried out with the oral history method, especially in the fields of social sciences. The main objective of this study is to examine the information given, apply it in research processes, and recognize it as a guide in the social sciences.

Araştırmacı Katkısı: Mehmet Tahir DURSUN (%50), Çağdaş AYDIN (%50).